

СТАНОВИЩЕ

От **проф. д-р Райна Димитрова Гаврилова**, катедра История и теория на културата, Философски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, професор и доктор в направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, за придобиване на научната степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, с **кандидат Виолета Веселинова Илиева**.

1. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение.

Предложеният за защита текст, озаглавен „Консенсус, културно знание и групова култура в пермакултурна общност“, е посветен на проблем, който има нарастваща актуалност и дори тревожност в съвременната ситуация. В последните години поляризацията на демократичните общества се проявява във всички области – политика, икономика, култура и дори обществено здравеопазване и то до степен, която ражда съмнение, че е възможно примиряването на позициите или постигане на онзи минимум от съгласие около гледна точка, която наричаме консенсус. Различието, включително конфронтацията, винаги е съществувало в науката и изкуствата и е знак за тяхното добро здраве. В публичния живот, обаче, управляемостта на макропроцесите се нуждае от консенсус в друг план – не по темите и казусите, дори по политиките, а по правилата на общото живеене. Тревожните събития от последните две-три години загатват за аномия, която може да бъде разрушителна. Виолета Илиева очевидно си дава сметка за проблема, защото вижда значимостта на работата си във факта, че това, което нарича „консенсусен модел“ „обяснява, информира и до немалка степен дава посоки на поведение и действие за общности, малки, големи и макро“. Изследването на проблема в лабораторни условия (в микрообщност) позволява да се навлезе в дълбочина и да се потърсят механизмите, които отиват отвъд теорията, а именно практиките, свързани с постигането на консенсус, разгледани във връзка с културното знание и груповата култура.

Разполагането на наблюденията на авторката в изследователската среда и коментарите както на теории, така и на понятия, определено е важно за насочване вниманието на българската наука към актуален проблем. Най-съществената отлика на текста, обаче, е неговият научно-

приложен потенциал за разработване на конкретни подходи за изграждане на културата на консенсус, както чрез споделянето на знания, така и чрез техниките, коментирани в хода на теренната работа.

2. Обоснованост на целите и задачите в дисертационния труд

Основание за изказаната по-горе оценка ми дават добре формулираните цели и задачи, които си поставя авторката: основната цел е да „идентифицира и опише“ необходимото културно знание, а след това да проследи как то се интегрира в груповата култура и „поддържа или възпрепятства желания организационен модел“ (с. 13). Осъществяването на тези цели тя вижда - и представя - в изпълнението на няколко конкретни задачи, които могат да бъдат обединени в две групи: 1. изследване на литературата по проблема и извеждане на преден план на чертите на груповата култура и 2. Коментар на идеите и практиките (идентифицирани в първата задача) в реалния терен на конкретна общност.

3. Съответствие между избраната методология и методика на изследване и поставената цел и задачи на дисертационния труд

Авторката на дисертационния труд представя привидно прост методологически подход: преглед и коментар на изследователското поле, последвано от теренна работа. Скоро става ясно, обаче, че простотата е именно привидна. Неслучайно Виолета отрежда на дискусията около метода 15 от 182-те страници текст. Литературният анализ е на практика самостоятелна студия, която не само изяснява генеалогията на понятията и прояснява позициите на авторката, но и позволява да формулира на теоретично ниво и основната си хипотеза: „изграждането на консенсус е ефективно тогава, когато е подкрепено от културно знание и взаимодействия с определена групов култура“. Тоест изгражда се оптиката, през която ще бъде огледана емпирията. Без да формулирам като критика, бих отбелязала, че ми направиха впечатление две неща, които бих искала дисертантката да коментира: неспоменаването на единственото по-едро макар и по-старо българско изследване „Раздробяване на наивния консенсус. Критика на политическото и на негови медийни образи“ на Михаил Неделчев и привилегироването на Дейвид Грейбър, един от „вътрешните“ гласове на „протестърството“ (моля за извинение за грубата медийна дума, изкована в хода на избухването на различните алтернативни движения и протести в последните години).

Не по-малко сложна се оказва методиката на теренното изследване – пермакултурната общност във Флиърхоф : от „пулсиращия“ характер на обекта и неговата екологично-политическа хибридность със скрити личностни идиосинক্রазии до приспособяването на класическите антропологически методи към една неklasическа ситуация (заместване на наблюдението с action research, използване на рефлексивен дневник). Немалозначителен фактор е установеният сравнително висок социален статус на „наблюдаваните“ (с. 46), които са в състояние да артикулират и манипулират итерациите си. Безпокойствата й за метода – комплексен и отклоняващ се от чистите ситуации, са на място и ми се струва, че трябва да свикнем с новата когнитивна ситуация на изчезващи сигурности. За да се справи, авторката прегръща позицията на рефлексивната антропология и трябва да се отбележи, че тази авторефлексивност присъства от началото до края на текста.

4. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

На първо място, намирам за приносно самото конструиране на обекта на изследване, а именно идентифицирането му като общност от хора, обединени от идеята за „консенсусния модел“, независимо от личностните политически пристрастия и биографични особености.

Вече споменах, че литературата около делиберативната демокрация, алтернативните общности и техните идеи, организация и действия, представяна и коментирана в две глави (II и III) имат стойност на самостоятелна студия. Систематизирането на разбягващо се поле около централен концепт е постижение, убеждаващо ни в изследователските способности на дисертантката. Оскъдната литература на български език е обогатена с преглед на сравнително нови текстове, най-вече по отношение на алтернативните движения и групи, с които българското общество се среща засега предимно практически и вестникарски, а „липсата на систематични изследвания върху групи успешно прилагащи консенсусно взимане на решения означава, че няма информация относно необходимото за това културно знание“ (139), което се стреми да запълни авторката. Трябва да отбележа обаче, дори не са споменати работи за делиберативната демокрация на български социолози като Георги Фотев или Галина Писарска, което е важно за един обобщителен и представителен текст.

Доколкото собствената ми компетентност е по-скоро в областта на антропологията, отколкото на политическата философия и социологията, бих коментирала малко по-подробно Глава V: „Теренно изследване“.

Изследването е добре конструирано и проведено. Представянето на материала е организирано проблемно около пет теми: идеология (разгледана на възгледи, ценности, норми и идентичност); организация проследена динамично, като практики и по-малко като структура (или липса на такава) и групова култура, видяна в практиките. Специално внимание е отделено на изграждането на консенсус.

Констатациите са убедителни и в тях намирам основните приноси на работата, доколкото те биха могли да намерят по-едромащабно приложение. Такива са наблюденията, че и ценностите, и груповата идентичност са „неясни и амбивалентни“ (108), наблюдение, което спокойно може да се приложи при почти всички казуси на социална делиберация на различни нива. Или че настояването на вземане на решенията с консенсус на практика има обратен ефект: търсенето избягване на маргинализиране на различаващите се гласове ги изолира и обезсмисля, създавайки нови латентни разделения, а съгласието с доброволно приетите политиките и правилата намалява, доколкото някои участници се уморяват от безкрайното говорене или настоятелността на лидерите (136-137). Важен и подкрепен с материалите е изводът, че „консенсусното взимане на решения в неструктурирана среда е крайно неефективно. Основният проблем не се състои в самото изграждане на консенсус, а в желанието на жителите да участват в процеса, както и готовността им да съдействат за съобразяване на практиките в общността с взетото решение“ (181). Тези наблюдения ми се виждат валидни не само за микро, но и за мезо- и макро-общностите и биха могли да послужат както за формулиране на политики, така и за успешното им реализиране. Потенциал за използване на резултатите на изследването виждам и в констатираната липса на социален ред (неясните социални роли, норми и структура на взаимоотношенията, „привидно хаотичния ход на ежедневиия живот“), първоначално „тълкуван като хаос“, който в хода на работата се оказва „комплексна и динамична подреденост“. Описание в което разпознавам сложния постмодерен обществен живот. В хода на разсъжденията си, авторката предлага и модел за интерпретиране на малките общности - „структура“: „икономическата и социалната организация на общността – социални роли, граници, правила, неформални норми, система за ползване на общия ресурс и организация на работните процеси“ (120). Емпирико-интерпретативното обследване на конкретната малка общност е интересно и полезно (най-малкото като модел) и независимо от дискусията, която може да роди подмяната на система със структура, по отношение на други малки и средни общности (например общини,

професионални или образователни колективи и т.н.) намирам този подход за изследване (който трябва да предшества всяка интервенция) за принос.

Заклучението на работата, че нейната основна цел – „изследване на консенсусното взимане на решения като социокултурен модел в контекста на микрообщество“, което би могло „да информира изграждането на консенсус в макрообществото“ (172) – е минорно „Тази цел не изследването не беше постигната“. Както авторката коментира, обаче, и съм напълно съгласна с нея, поперийанското оборване на тези е не по-малко важно от формулирането им.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията, в които са публикувани

В представения автореферат са посочени три заглавия, които са свързани с дисертацията – два статии по темата и една по методологията. Едната е на английски език в международно електронно издание и две – на български, в списанието на НБУ „Език и публичност“.

6. Мнения, препоръки и бележки

Няколко бележки бяха споменати в текста на становището.

7. Заключение с ясно формулирана положителна или отрицателна оценка на дисертационния труд

Представеният за защита дисертационен труд показва, че Весела Илиева притежава задълбочени теоретични знания в областта на културната антропология, политическата философия и социологията, както и умения да ги прилага при изследването на конкретни обекти. Текстът е логичен и добре структуриран, на добър език, с ясни тези и заключение и със задължителните атрибути (цитирания, използвана литература). Изследването е оригинално и част от резултатите са с приносен характер. Като имам предвид посоченото, **предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Виолета Илиева образователната и научна степен „доктор“** по научната специалност „Антропология“ в професионално направление 3.1. Антропология, социология и науки за културата.

София, 10.03.2022

проф. д-р Райна Гаврилова